

Марина Кришталь,
студентка 4 курсу
ННІ філології та журналістики.
Науковий керівник: **Г. І. Гримашевич,**
кандидат філологічних наук, доцент.

ФОНЕТИЧНІ ГУЦУЛЬСЬКІ ДІАЛЕКТИЗМИ В ПОВІСТІ М. КОЦЮБИНСЬКОГО «ТІНІ ЗАБУТИХ ПРЕДКІВ»

У статті проаналізовано гуцульські фонетичні діалектизми, використані М. Коцюбинським у повісті «Тіні забутих предків»; визначено особливості функціонування діалектизмів у художньому тексті.

Повість «Тіні забутих предків» – єдиний твір М. Коцюбинського, у якому використано риси гуцульського говору. Адже в усіх інших його творах наявні риси подільського діалекту, які проникали в мову творів унаслідок тісних контактів М. Коцюбинського з подільськими селянами, серед яких він жив і життя яких зображував.

Світле здорове життя, що перебуває в гармонії з природою, постає в «Тінях забутих предків», цій правдивій казці Гуцульщини. Для написання повісті М. Коцюбинський вивчав фольклорно-етнографічні матеріали, їздив до Криворівні, спостерігав життя гуцулів.

Він прагнув відтворити їхнє своєрідне міфологічне світосприймання і світовідчуття, показати життя людей в атмосфері казки, міфу, повір'їв і забобонів. «Коли б я хоч трохи переніс на папір колорит Гуцульщини і запах Карпат, то й з того був би задоволений», – писав він у листі до перекладача його творів М. Могилянського [2].

«Цей дикий, співучий край багато хто пробував описувати, але ніхто не зробив цього з такою досконалістю, як український белетрист М. Коцюбинський», – захоплювався білоруський письменник М. Богданович [1, с. 229].

«Якби ви знали, яка тут велична природа, який цікавий народ гуцули, з багатою своєрідною психікою, з буйною фантазією, дивними звичаями і мовою», – відзначав М. Коцюбинський [2].

Варто зазначити, що мова повісті «Тіні забутих предків» була в полі зору багатьох дослідників, зокрема О. Давидової [6], І. Денисюк [8], М. Грицюти [3, 4], Н. Калиниченко [9],

М. Костенко [10], Ю. Кузнецова [11], В. Масальського [12], Л. Паламарчук [13], Р. Піддібної [14], В. Святовець [15] та інших.

Знайти в літературному творі фонетичні особливості діалектизмів, які автор використовує, дуже важко. Щоб їх бачити, треба чути живу говірку.

Мета нашого дослідження полягає в аналізі гуцульських фонетичних діалектизмів у повісті «Тіні забутих предків».

Так, М. Коцюбинський у творі використовує риси, характерні для гуцульського говору, як стилістичний засіб відтворення гуцульського романтичного колориту.

Однією з особливостей, яка добре відображена в творі, є чергування голосних [i] – [o] у закритих складах, яка відбувається спорадично: *свобідно, вольно, коров (корів)*: Тепер пан *Біг* напевно обдарує його новим приплодом (Коцюбинський, с. 232); Прийшов *бог* до ватри і дивиться на вогонь (Коцюбинський, с. 233); Її туге тіло, що не знало ще материнства, *свобідно* і гордо плило в молодих травах царинки (Коцюбинський, с. 230); Вона підглядала, говорила примівки, по кілька разів бігала до *коров* (Коцюбинський, с. 238).

Характерним для гуцульського говору є звук [ч'] як основний вияв фонем /ч/:

— *Нічьо!* – потішала вона його (Коцюбинський, I, с. 214); — *Чьому?* Співай, Марічко, не втрачай веселості свої, я си хутко поверну (Коцюбинський, I, с. 214); Там можна побачитись було з далеким родом, що осівся по околишніх селах, та й траплялась нагода оддячить Гутенюкам за смерть Василеву та за ту кров, що не раз *чюрила* з Палійчуків (Коцюбинський, I, с. 209); *Нічьо, Палагночко, душко, нічьо* (Коцюбинський, I, с. 237).

Наступною рисою, відбитою в творі, є наявність африкати [ц] на місці /ч/:

Не знаєш ти, круторіжко,

Яка буде зима,

Ци ти вийдеш, *ци* не вийдеш

З полонинки жива (Коцюбинський, I, с. 222).

У гуцульських говірках [р] у деяких словах не пом'якшується:

— *Бурак* – борщ. *Бурак* – борщ, – крктала Марічка (Коцюбинський, I, с. 211); — *Бураки-ки-ки! Бураки-ки-ки!* Верещали обоє, заплющивши очі, аж жаби здивовано мовкли (Коцюбинський, I, с. 211).

Ще однією рисою, яку М. Коцюбинський використовує в повісті, є ствердіння [ц], як правило, у кінці слів: *хлопе^ци, пе^рца*: Вилізу на *копицу* та й си подивлю в гори на полонинку, а ти мені затрембітай (Коцюбинський, I, с. 214); Мусило ж прибитись десь до *капици*, дес люди мали його спіймати (Коцюбинський, I, с. 215).

Характерною особливістю для гуцульського говору є диспалаталізація [з'], [с'], [т'] у кінці слів. Ця риса відображена також у «Тінях забутих предків»: *цес, цеса, дес, шос*: – А я йду сночі, – оповідав Іван, – повз її хату та й дивлюся – качається *шос* кругле, гейби капшук (Коцюбинський, I, с. 229); – Відай, *ростут*, – кидав наче до себе Іван (Коцюбинський, I, с. 225); – Оповіж, браччіку, казку *якус*, ти їх багато знаєш (Коцюбинський, I, с. 225).

Ще однією рисою, яку використав М. Коцюбинський, є наявність м'якого [ц'], як і звуків [з'], [с'] у суфіксах -з'к-, -с'к-: *громац'кеї*: Його Палагна була з *багацького* роду, фудульна, здорова дівка, з грубим голосом і волосатою шиєю (Коцюбинський, I, с. 229); На Благовіщення ще вона закопала у *муравлисько* сіль, булку й намисто (Коцюбинський, I, с. 233).

У гуцульських говірках, як і загалом у карпатських, протетичні приголосні малорозвинені [7, с. 106]. Ця риса відбита і в повісті «Тіні забутих предків»: Тут Іван сів *одпочити* (Коцюбинський, I, с. 207); Він хтів *одгукнутись* на голос Марічки, але не смів, щоб не почув чугайстир (Коцюбинський, I, с. 245); Але йому нічого не *одповіли* (Коцюбинський, I, с. 216).

Характерним для гуцульського говору є втрата губного приголосного у звукосполученні [хв]: *хорий, хоріє*, що також відбито в повісті: Проти вогню, на лаві, спить ватаг, а там в кутку, де неспокійно хвилюють тіні од бербениць постогнує *хорий* (Коцюбинський, I, с. 226).

Ще однією рисою є те, що звук [с] відповідно до [ш] літературної мови зберігається в окремих словах гуцульських говірок: *сановати* (шанувати), *дусити* (душити); А я лежала й *дусила* у собі сміх (Коцюбинський, I, с. 241).

Після занепаду зредукованих губні диспалаталізувалися в кінці слів і перед приголосними, їх м'якість занепала також перед давніми *е, і (и)* внаслідок загальної тенденції української мови диспалаталізувати всі приголосні перед цими голосними. Перед [а], [е] (рефлексом *є*) диспалаталізація м'яких губних супроводжувалася виділенням їхньої м'якості в окремому

артикуляцію, тобто звуки [j], [л], [н] тотожні з відповідними фонемами, унаслідок чого й утворилися двофонемні сполуки губних з [j], [л'], [н']: *м'ясо, р'імний* [7, с. 59].

У гуцульських говірках найпоширеніша сполука “губний + j”: *роб'є, дроб'єта* та ін. Ця риса також використана М. Коцюбинським у творі: Вона оповідала йому, що пасе вже *дроб'єта* (Коцюбинський, I, с. 210); Далекі гори *одкривали* один за одним свої верхи, випинали хребти, вставали, як хвилі в синьому морі (Коцюбинський, I, с. 216).

Отже, явище відсутності протези, коли вона є у літературній мові, характерне для слів з префіксом *од-* та прийменника *од*.

Таким чином, М. Коцюбинський у повісті «Тіні забутих предків» намагався відобразити риси, характерні для гуцульського говору. Він зображує убоге життя гуцулів, тяжку боротьбу за своє існування. Дещо екзотичний загальний колорит досягається через казки та легенди, характер світобачення персонажів і, безумовно, через використання діалектизмів, які вкраплюються і в авторську мову, і в мову персонажів. У повісті «Тіні забутих предків» Гуцульщина постає перед нами такою, якою її бачили самі гуцули, котрі глибоко вірили, що природа є живою, діючою, сильною й перебуває в тісному зв'язку з життям людей, їхньою долею.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богданович М. Зібрання творів: У 2-х. – Мінськ, 1968.
2. Борщевський Б. М. Вивчення творчості Михайла Коцюбинського в школі (Посібник для вчителів). – К: Радянська школа, 1975. – 196 с.
3. Грицюта М. С. Зачарований красою // Михайло Коцюбинський. Подарунок на іменини. – К.: Веселка, 1989. – С. 320-333.
4. Грицюта М. С. Фольклорна основа повісті М. М. Коцюбинського «Тіні забутих предків» // Радянське літературознавство. – 1958. – №1. – С. 59-73.
5. Давидова О. Г. Лексичні діалектизми як складовий елемент стилістичної системи повісті М. М. Коцюбинського «Тіні забутих предків» // Тези доповідей і повідомлень четвертої республіканської наукової конференції з питань творчості М. М. Коцюбинського. – Дніпропетровськ, 1963. – С. 87-88.
6. Денисюк І. О. Майстерність М. Коцюбинського в повісті «Тіні забутих предків» // Тези доповідей і повідомлень четвертої республіканської наукової конференції з питань творчості М. Коцюбинського. – Дніпропетровськ, 1963. – С. 39-40.
7. Жилко Ф. Т. Українська літературна мова кінця ХІХ – початку ХХ ст. – К.: Радянська школа, 1948. – С. 23-24.

8. Захарків О. Т. Діалектна лексика як один із виявів духовної культури народі. – Львів, 1990. – 94 с.
9. Калениченко Н. Л. Великий Сонцепоклонник. – К.: Дніпро, 1967. – 236 с.
10. Костенко М. О. Художня майстерність М. Коцюбинського. – К.: Радянська школа, 1969. – 231 с.
11. Кузнецов Ю. Б. Поетика прози Михайла Коцюбинського. – К.: Дніпро, 1989. – 179 с.
12. Масальський В. І. Мова і стиль творів М. Коцюбинського. – К.: Радянська школа, 1965. – 124 с.
13. Паламарчук Л. С. Лексична синоніміка художніх творів М. Коцюбинського. – К.: Вид-во АН УРСР, 1957. – 176 с.
14. Піддібна Р. «Тіні забутих предків» М. Коцюбинського: міфопоетика та ліро-епос // Слово і час. – 1991. – № 11. – С. 68-72.
15. Святовець В. Приворотне зілля. (дещиця про поетику М. Коцюбинського) // Українська культура. – 1997. – № 11-12. – С. 3-8.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ ДЖЕРЕЛ

Коцюбинський Коцюбинський М. М. Вибране: В 2 т. – К.: Наукова думка, 1988.